

ПОРІВНЯЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТАТІ НА САМООЦІНКУ ЮНАКІВ І ДІВЧАТ

Євген САМОЙЛЕНКО

Copyright © 2005

Постановка проблеми. Проблема самооцінки чоловіків та жінок взагалі і юнаків і дівчат за умов організованої навчальної діяльності зокрема займає важливе місце у сучасних психологічних дослідженнях гендеру. При цьому найактуальнішим є пізнання взаємозв'язку самооцінки і психологічної статі (маскулінності, фемінності та андрогінії) юнаків і дівчат – студентів різних спеціальностей, передусім технічних та гуманітарних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вітчизняні психологи здійснили певний внесок у з'ясування особливостей самооцінки особистісних властивостей чоловіків і жінок. Як вважає Є. Льїн, це питання досліджується як в аспекті порівняння уявлень осіб протилежної психологічної статі щодо власного Я-образу, так і адекватності такої оцінки [6]. Н. Герасимовою і О. Мороз встановлена певна відмінність у самооцінці особистісних рис дівчат та юнаків різних вікових категорій [9]. М.Л. Кубишкіна [6], А.В. Візгіна, С.Р. Пантілеев [5] обґрунтували вплив соціальних умов життя, професійної спрямованості чоловіків і жінок на самооцінку власних ділових якостей. Ю.Є. Кочнева [7] та М.К. Омарова [10] провели спостереження динаміки зміни показників самооцінки у представників протилежної психологічної статі за шкалою “аутосимпатії” залежно від їхнього життєвого досвіду. Відчутні здобутки у висвітленні

окресленої проблематики зробили також В.М. Князев, Н.М. Киреева, В.Є. Каган та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, особливості самооцінки юнаків і дівчат-студентів за умов їх вітакультурної причетності до навчальної діяльності у стінах ВНЗ та з урахуванням особливостей тієї чи тієї психологічної статі (маскулінності, фемінності та андрогінії) вивчені психологами недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу результатів соціально-психологічного дослідження, яке проведене серед студентів других курсів технічних та гуманітарних спеціальностей чотирьох ВНЗ міста Донецька (факультет підприємництва, будівельно-архітектурний, економічний і психологічний факультети) виявили зумовленість самооцінки студентів різних спеціальностей статеворольовими відмінностями.

Ключові слова: психологічна стаття, маскулінність, фемінність, андрогінія, самооцінка, статево-рольовий тип.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Репрезентативна вибірка проведеного дослідження склала 589 осіб, з яких юнаки становили 262 особи, дівчата – 327. Обстеження проводилося за 16PF Р. Кеттела та з використанням адаптованого автором

тесту на самооцінку. Аналіз отриманих даних здійснювався в два етапи. На першому отримані під час дослідження дані порівнювалися в умовних одиницях і у відсотках, на другому, – за окремими особистісними особливостями юнаків і дівчат – студентів тих спеціальностей, в яких процентна перевага за критерієм φ^* Фішера для дівчат чи юнаків відповідного статевого типу підтверджувалася, був проведений кореляційний аналіз.

Порівняльний аналіз ступеня виразності рівня самооцінки серед дівчат та юнаків-студентів маскулітного статево-рольового типу показує, що більшість серед них становлять особи з адекватною самооцінкою. У маскулітних юнаків цей показник дорівнює 69,3%, у дівчат – 61,9%. Маскулітних юнаків із завищеною самооцінкою – 9,6%, заниженою – 21,1%. У дівчат ці показники дорівнюють відповідно, 23,8% і 38,1%. Найбільше юнаків і дівчат із заниженою самооцінкою серед студентів будівельно-архітектурного факультету – 33,3% і 40,1%. Відсутні особи із заниженою самооцінкою серед обстежених юнаків і дівчат маскулітного статево-рольового типу факультету підприємництва і юнаків факультету психології. Водночас із завищеною самооцінкою немає наступників серед юнаків і дівчат факультету психології і юнаків економічного факультету. Загалом завищену самооцінку виявлено серед 14,4% юнаків факультету підприємництва (у дівчат цей показник становить 33,3%) і серед 10% студентів-юнаків будівельно-архітектурного факультету (у дівчат – 6,7%), тоді як серед дівчат економічного факультету аналізований показник дорівнює 50%.

Аналіз ступеня виразності рівня самооцінки у студентів – юнаків і дівчат фемінного статево-рольового типу – показує, що більшість серед них має адекватну самооцінку (серед юнаків – 57,6%, дівчат – 50,2%). Юнаків із завищеною самооцінкою тут 24,2%, дівчат – 14,9%, тоді як із заниженою самооцінкою юнаків фемінного спрямування – 18,1%, а

дівчат удвічі більше – 36,1%. Не виявлено осіб із заниженою самооцінкою серед юнаків факультету психології і будівельно-архітектурного факультету, з адекватною – серед фемінних юнаків факультету психології, а із завищеною – економічного факультету. Найбільше дівчат із заниженою самооцінкою перебуває серед студенток фемінного статевого типу факультету психології – 45,2% і будівельно-архітектурного факультету – 42,1%. Дівчата із завищеною самооцінкою присутні майже у рівному процентному співвідношенні серед студенток усіх обстежених факультетів – 16–18%.

У середовищі юнаків високоандрогінного статевого типу виявлено рівне процентне співвідношення студентів як із завищеною, так із заниженою самооцінкою – 23% і 23,7% відповідно, тоді як в оточенні дівчат-студенток незначну перевагу мають студентки із заниженою самооцінкою – 19,9%, проти 17,2% – із завищеною. Тих, які адекватно себе оцінюють, серед студенток обстежених ВНЗ трохи більше, ніж серед студентів – 50,2% проти 44,3%.

Найвищий відсоток юнаків даного статево-рольового типу із завищеною самооцінкою виявлено серед студентів будівельно-архітектурного факультету – 32,4%. Водночас у колі студентів інших факультетів цей показник коливається в межах 16–22%. Значних відхилень за критерієм заниженої самооцінки серед студентів усіх факультетів не виявлено (діапазон даних від 19 до 20%). Найменше діагностовано студенток високоандрогінного статевого типу із завищеною самооцінкою серед майбутніх психологів – 9,7% (16–17% на інших факультетах). Трохи менше у процентному співвідношенні високомаскулітних дівчат із заниженою самооцінкою у гурті студенток будівельно-архітектурного (14,3%) та економічного (15,9%) факультетів, тоді як середньомедіанний рівень серед психологів і підприємців – 23,4%. Тих, котрі адекватно себе оцінюють, більше всього серед загалу дівчат – студенток економічного

факультету – 70,5%, найменше – факультету підприємництва – 50,8%, тоді як в оточенні майбутніх психологів таких 66,7%, а на будівельно-архітектурному факультеті – 62,1%.

Отже, проведений на першому етапі дослідження аналіз дозволив порівняти отримані емпіричні дані, що виражені як кількісно, так і в процентному співвідношенні. Щодо *кореляційного аналізу*, то він дає змогу сформулювати такі тези:

1. У цілому в колі маскулінних юнаків будівельно-архітектурного факультету виявлено: а) негативний помірний зв'язок між ригідністю і самооцінкою ($r=-0,33$), б) негативний слабкий зв'язок між їхньою емоційною збудливістю і самооцінкою ($r=-0,29$).

2. В маскулінних юнаків будівельно-архітектурного факультету спеціальності “Теплогазопостачання” має місце позитивний помірний кореляційний зв'язок між екстраверсією і самооцінкою ($r=0,47$), самооцінкою і груповим статусом ($r=0,49$). Крім того, в них наявний негативний помірний кореляційний зв'язок між емоційною збудливістю і самооцінкою ($r=-0,35$), а також негативний середній кореляційний зв'язок між ригідністю і самооцінкою ($r=-0,65$).

3. Маскулінно-зорієнтованим юнакам факультету підприємництва спеціальності “Менеджмент у виробничій сфері” притаманні: а) позитивний помірний кореляційний зв'язок між самооцінкою і груповим статусом ($r=0,39$), б) самооцінкою і мотивацією до навчання ($r=0,30$); в) негативний слабкий кореляційний зв'язок між активністю і самооцінкою ($r=-0,29$).

4. Маскулінним юнакам будівельно-архітектурного факультету спеціальності “Охорона праці” властивий позитивний посередній кореляційний зв'язок між темпом реакції і самооцінкою ($r=0,55$), а негативний – між самооцінкою і мотивацією до навчання ($r=-0,51$).

5. Фемінно налаштовані юнаки факультету підприємництва спеціальності “Менеджмент у виробничій сфері” мають позитивний помірний кореляційний зв'язок між темпом реакції і самооцінкою

($r=0,30$), а негативний – між емоційною збудливістю і самооцінкою ($r=-0,49$).

6. У маскулінних юнаків факультету підприємництва виявлено позитивний слабкий взаємозв'язок: а) між самооцінкою і груповим статусом ($r=0,26$), б) самооцінкою і мотивацією до навчання ($r=0,20$); негативний: а) між активністю і самооцінкою ($r=-0,27$), б) емоційною збудливістю і самооцінкою ($r=-0,21$).

7. Маскулінні юнаки-студенти економічного факультету характеризуються позитивним слабким взаємозв'язком активності і самооцінки ($r=0,23$); водночас негативний сильний взаємозв'язок у них має місце між емоційною збудливістю і самооцінкою ($r=-0,89$), самооцінкою і мотивацією до навчання ($r=-0,72$); середній – між ригідністю і самооцінкою ($r=-0,50$); помірний – між екстраверсією і самооцінкою ($r=-0,39$).

8. Високоандрогінних юнаків економічного факультету вирізняє позитивний помірний взаємозв'язок ригідності і самооцінки ($r=0,44$), негативний – темпорективністю і самооцінкою ($r=-0,38$), екстраверсією і самооцінкою ($r=-0,41$); слабкий – між активністю і самооцінкою ($r=-0,25$).

9. У високоандрогінних юнаків-менеджерів факультету підприємництва встановлений позитивний помірний зв'язок між активністю і самооцінкою ($r=-0,37$).

10. Високоандрогінними є юнаки, котрі готуються стати землевпорядниками; у них виявлений позитивний слабкий взаємозв'язок групового статусу і самооцінки ($r=0,26$).

11. Для високоандрогінних юнаків-психологів притаманний тісний позитивний зв'язок активності і самооцінки ($r=0,87$), середній – емоційної збудливості і самооцінки ($r=0,56$), слабкий – між темпорективністю і самооцінкою ($r=0,33$), водночас для них є характерним негативний помірний зв'язок між ригідністю і самооцінкою ($r=-0,33$), самооцінкою і груповим статусом ($r=-0,35$); слабкий – між самооцінкою і мотивацією до навчання ($r=-0,29$).

12. Студентки, (так само як і студенти), маскулінного статевого типу буді-

вельно-архітектурного факультету вирізняються позитивним помірним зв'язком між екстраверсією і самооцінкою ($r=0,38$); у них також співпадає негативний помірний зв'язок між ригідністю і самооцінкою ($r=-0,31$). Однак, у дівчат констатуємо негативний помірний зв'язок між емоційною збудливістю і самооцінкою ($r=-0,31$), тоді як у юнаків він є слабким.

13. Примітна характеристика окремих властивостей особистості маскуліних дівчат економічного факультету – середній позитивний зв'язок емоційної збудливості і самооцінки ($r=0,65$), тоді як у юнаків цей зв'язок – міцний негативний.

14. Фемінних дівчат будівельно-архітектурного факультету характеризує посередній позитивний зв'язок між ригідністю і самооцінкою ($r=0,50$), помірний – між активністю і самооцінкою ($r=0,44$), тоді як для дівчат цього ж статевого типу факультету психології притаманні слабкий чи дуже слабкий зв'язок усіх показників.

15. У фемінних дівчат економічного факультету діагностовано посередній зв'язок між емоційною збудливістю і самооцінкою ($r=0,66$), а для їх колег, котрі навчаються за спеціальністю “Економіка підприємства”, характерним є позитивний тісний зв'язок емоційної збудливості і самооцінки ($r=0,74$), помірний – активності і самооцінки ($r=0,30$), негативний – екстраверсії і самооцінки ($r=-0,41$).

16. Дівчатам фемінного статево-рольового типу будівельно-архітектурного факультету, спеціальності “Теплогазопостачання”, притаманний тісний позитивний зв'язок між: а) темпом реакції і самооцінкою ($r=0,75$), б) ригідністю і самооцінкою ($r=0,96$), в) екстраверсією і самооцінкою ($r=0,91$), г) самооцінкою і груповим статусом ($r=0,81$), а також середній позитивний зв'язок між активністю і самооцінкою ($r=0,68$), помірний – між самооцінкою і мотивацією до навчання ($r=0,41$), а посередній негативний – між емоційною збудливістю і самооцінкою ($r=-0,47$).

ВИСНОВКИ

Перший. Проведені порівняльні дослідження впливу психологічної статі на самооцінку юнаків і дівчат технічних та гуманітарних спеціальностей ВНЗ показали зумовленість самооцінки студентів різних спеціальностей статево-рольовими відмінностями. У цьому контексті використання 16PF Р. Кеттела та адаптованого тесту на самооцінку до вибірки студентів других курсів денної форми навчання з медіанним віком досліджуваних у 18,9 років дає повну картину того, що серед дівчат та юнаків як маскуліного, фемінного та андрогінного статево-рольових типів більшість становлять особи з адекватною самооцінкою.

Другий. У колі юнаків високоандрогінного типу виявлено рівне процентне співвідношення студентів як із завищеною, так і заниженою самооцінкою, тоді як серед дівчат децю переважають студентки із заниженою самооцінкою. Найвищий відсоток юнаків даного статево-рольового типу із завищеною самооцінкою діагностовано у середовищі студентів будівельно-архітектурного факультету.

Третій. Кореляційний аналіз отриманих даних показав, що існують значущі відмінності як серед юнаків, так і дівчат, котрі головню спричинені специфікою факультету і фаху, за яким навчаються студенти. Так, і юнаків, і дівчат маскуліного статево-рольового типу технічних спеціальностей ВНЗ вирізняє позитивний помірний кореляційний зв'язок між екстраверсією і самооцінкою та самооцінкою і груповим статусом, позитивний – між темпом реакції і самооцінкою, тоді як між самооцінкою і мотивацією до навчання він є негативно помірним.

Четвертий. Для юнаків-студентів маскуліного статево-рольового типу гуманітарних спеціальностей характерний негативний сильний взаємозв'язок між емоційною збудливістю і самооцінкою,

самооцінкою і мотивацією до навчання, посередній – між ригідністю і самооцінкою, помірний – між екстраверсією і самооцінкою. Водночас примітною рисою окремих властивостей особистості маскуліних дівчат гуманітарних спеціальностей є посередній позитивний зв'язок емоційної збудливості і самооцінки. Щодо фемінно зорієнтованого типу, то лише у юнаків факультету підприємництва спеціальності “Менеджмент у виробничій сфері” виявлено позитивний помірний кореляційний зв'язок між темпом реакції і самооцінкою, тоді як негативний – між їхньою емоційною збудливістю і самооцінкою.

П'ятий. Високоандрогінним юнакам-психологам притаманний тісний позитивний зв'язок активності і самооцінки та посередній – емоційної збудливості і самооцінки, тоді як для представників інших спеціальностей більш характерними є помірні чи навіть слабкі негативні взаємозв'язки між темпом реакції і самооцінкою або активністю і самооцінкою. Разом з тим для фемінних дівчат технічних спеціальностей властивий тісний позитивний зв'язок між: а) темпом реакції і самооцінкою, б) ригідністю і самооцінкою, в) екстраверсією і самооцінкою, г) самооцінкою і груповим статусом; посередній – між активністю і самооцінкою, помірний – між самооцінкою і мотивацією до навчання, а також посередній негативний зв'язок – між емоційною збудливістю і самооцінкою; тоді як у дівчат фемінного статевого типу гуманітарних спеціальностей переважають помірний, слабкий чи дуже слабкий рівні зв'язку усіх показників.

Шостий. Проведене дослідження показало, що адміністрації факультетів та

ВНЗ треба враховувати у навчально-виховній роботі із різними категоріями студентів виявлені співвідношення між самооцінкою та окремими їх особистісними якостями, а також знати статево-рольовий тип кожного наступника з тим, щоб ефективно керувати його освітньою діяльністю та професійною соціалізацією. Однак ми далекі від думки, що піднята нами проблема розв'язана. Вона потребує більш детальніших лонгitudних досліджень взаємозв'язку між самооцінкою, психологічними властивостями і Я-концепцією особистостей обох гендерних груп студентського середовища.

1. Алешина Ю.Е., Волович А.С. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины // Вопросы психологии. – 1991. – №4. – С. 74–82.

2. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.

3. Буракова Н.В. К вопросу об исследовании невербальных паттернов феминности и маскулинности // Методы психологии. – Т. 3. – Ростов н/Д, 1997. – С. 36–38.

4. Введение в гендерные исследования. – СПб.: Алегия, 2001. – Т. I, II.

5. Визгина А.В., Пантилев С.Р. Проявление личностных особенностей в самоописаниях мужчин и женщин // Вопросы психологии. – 2001. – №3. – С. 91–106.

6. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.

7. Кочнева Ю.С., Шабалина О.А. Самоактуализация личности как предмет экспериментального исследования // Психология XXI века: Тезисы Международной межвузовской научно-практической студенческой конференции. – СПб.: СПбГУ, 2000. – С. 33–35.

8. Кубышкина М.Л. Психологические особенности мотивации социального успеха: Автореф. дис... канд. психол. наук. – СПб., 1997.

9. Мороз О.М. Опыт исследования информативности самооценки в связи с некоторыми личностными особенностями // Тезисы научных сообщений советских психологов к XXI Международному психологическому конгрессу. – М.: МГУ, 1976. – С. 189–191.

10. Омарова М.К. Связь структурно-содержательных характеристик Я-концепции с акцентуациями характера в раннем юношеском возрасте: Автореф. дис... канд. психол. наук. – СПб., 2002.

7. Практикум по гендерной психологии / Под ред. Е.И. Клешиной – СПб.: Питер, 2003. – 452 с.

8. Unger, B.K., Crawford, M. Sex and gender. The troubled relationship between sex and gender. Psychological Science, 1993. – p. 122–124.

9. Bem, S.L. The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality. New Haven, CT: Yale University Press, 1993.

Надійшла до редакції 19.09.2004.